

Луц У.І., кандидат філософських наук, викладач кафедри філософії та економіки, Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького (Україна, Львів), ulyana.lushch@gmail.com

УДК 3.085:316.4.004.14

М'ясникова Н. О.

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи, Приватний вищий навчальний заклад "Харківський інститут екології та соціального захисту" (Україна, Харків), tala832007@mail.ru

Зміна парадигм у філософії медицини: від картезіанського дуалізму до феноменології

Здійснено компаративний аналіз біомедицинської та феноменологічної моделі болю, хвороби та здоров'я з метою виявлення ефективності феноменологічного підходу в медичній практиці. Дослідження біомедицинської парадигми свідчить про те, що, сформувавшись під впливом картезіанського дуалізму, вона розглядає людське тіло як механізм, відокремлений від свідомості, та породжує натуралістичний підхід, що редукує хворобу до фізичних явищ, а біль – до механічної реакції, пропорційної стимулу. В межах натуралістичного підходу сформувалися три теорії хвороби: 1) онтологічна теорія зосереджується на вивченні збудників хвороб; 2) фізіологічна теорія визначає хворобу як відхилення від статистичної норми; 3) еволюціоністська теорія розглядає хворобу як порушення адаптивної функції. Здоров'я отримує негативне визначення як стан відсутності симптомів хвороби. Однак біомедицинська парадигма має значні обмеження, зокрема, вона не враховує стан хронічного болю, який долає межі виключно фізичної сфери людського буття і негативно впливає на виконання людиною соціальних функцій, її ставлення до власного майбутнього. Біомедицинська модель залишає поза увагою і інші ситуації, що виникають у медичній практиці та обумовлюють клінічне рішення лікаря, наприклад, вплив культури та релігії та сприйняття людиною своєї хвороби, на здатність зносити біль, на визначення очікувань від лікування та можливість належно виконувати приписи лікаря.

Ці прогалини заповнює феноменологічна парадигма, яка постулює цілісність тіла і свідомості, а також цілісність людини та навколишнього світу. Згідно з феноменологічною інтерпретацією, тіло – це посередник, за допомогою якого людська свідомість проявляє себе у світі, та своєрідний індикатор якості її взаємодії зі світом. Відтак хвороба – це розлад в людському бутті – світі, яке передбачає суб'єктивне переживання людиною цього стану. Тому феноменологічна парадигма доповнює поняття хвороби поняттям нездужання, яке якраз і відображає суб'єктивний досвід пацієнта та відображає вплив цього досвіду на соціокультурний вимір життя людини. Здоров'я визначається як певний стиль життя, спрямований на забезпечення, відновлення та підтримання гармонійного буття людини у світі. Фізичний, ментальний та соціокультурний аспекти здоров'я об'єднуються в понятті добробуту. І саме таке феноменологічне визначення наведено у Статуті Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я. Феноменологічна парадигма пропонує ціннісне трактування хвороби та здоров'я. Про це свідчить, по-перше, те, що воно ґрунтується на розгляді свободи як індикатора стану людини, оскільки хвороба та нездужання завжди обмежують вільну діяльність людини у соціокультурному середовищі. По-друге, поняття добробуту визначається по-іншому кожною окремою культурою, відображаючи її ідеали, що свідчить про його аксіологічне забарвлення. Покликання на запропонований Джоном Тревісом "контиуум нездужання та добробуту" дозволило встановити, що, згідно з феноменологічною парадигмою, метою медичної практики є не досягнення стану відсутності симптомів у пацієнта, а сприяння його прямуванню до фізичного, ментального та соціокультурного добробуту. Отже, доведено, що нормативістська, ціннісно орієнтована інтерпретація здоров'я як добробуту, тобто як фізичної, ментальної та соціокультурної гармонії людини, підвищує ефективність медичної допомоги, оскільки дозволяє лікарю обрати оптимальний варіант лікування з огляду на соціальне та культурне середовище пацієнта.

Ключові слова: тіло, біль, хвороба, нездужання, здоров'я, добробут, культура.

Луц У. І., кандидат философских наук, преподаватель кафедры философии и экономики, Львовский национальный медицинский университет им. Данила Галицкого (Украина, Львов), ulyana.lushch@gmail.com

Изменение парадигм в философии медицины: от картезианского дуализма к феноменологии

Осуществлен сравнительный анализ биомедицинской и феноменологической интерпретаций боли, болезни и здоровья. Исследование биомедицинской парадигмы свидетельствует о том, что, сформировавшись под влиянием картезианского дуализма, она рассматривает человеческое тело как механизм, отделенный от сознания, и порождает натуралистический подход, который редуцирует болезнь к физической дисфункции или физическому повреждению, а боль – к механической реакции, пропорциональной стимулу. Изучение феноменологической парадигмы обнаруживает проблемы биомедицинской модели и проясняет ограниченность натуралистического определения здоровья как отсутствия болезни. Предполагая целостность тела и сознания, феноменологический подход акцентирует на субъективном опыте боли пациента, определяет болезнь как расстройство в человеческом бытии – в мире и таким образом охватывает физический, ментальный и социокультурный аспекты здоровья, объединяемые в понятии благополучия. Доказано, что такая нормативистская, ценностная интерпретация здоровья как благополучия повышает эффективность медицинской помощи, поскольку позволяет врачу выбрать наиболее адекватный вариант лечения, учитывая социальную и культурную среду пациента.

Ключевые слова: тело, боль, болезнь, недомогание, здоровье, благополучие, культура.

* * *

СТРАХ ТА СПОКУСА ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

Метою статті є аналіз та порівняльна характеристика страху і спокуси як детермінантів відповідальності в межах філософського дискурсу. У статті здійснено аналіз сутності феномену страху в екзистенціальній філософії з екстраполяцією на реалію сучасності. Зазначено, що прийняти страх – це і є взяти на себе відповідальність за своє життя, бути автором. Оскільки переживання страху – це надзвичайно важкий процес, в якому людина залишається самотньою перед небуттям, завдяки цьому стає можливим здобування екзистенції. Особлива увага приділена ідеям Г. Йонаса стосовно евристики страху. Представлений аналіз сутності спокуси в постмодерністській філософії. Зазначено, що в суспільстві постмодерну відповідальність повинна зваблювати, щоб бути дієвою. Зроблено висновок, що саме спокуса в умовах світу невизначеності, плинності, постійних викликів є особливим дієвим детермінантом відповідальності, оскільки спокуса не належить устрою реального, вона ніколи не належала устрою сили чи силових відносин, вона сильніше за це все. Відповідальність спокушає моментом екслюзивності буття, руху до автентичності, можливість породження сенсу.

Ключові слова: страх, спокуса, відповідальність.

Складність та багатоаспектність феномену відповідальності детермінують необхідність саме соціально-філософської рефлексії над ним, яка дозволяє поглибити філософське загальнотеоретичне осмислення даного феномену, продемонструвати базові засади його дослідження. Творче самоздійснення, самореалізація, авторство у власному житті чи відтворення, слідування визначеним наперед сценаріям життя – це вічні екзистенціальні питання, відповіді на які детерміновані здатністю прийняти на себе відповідальність людиною чи суспільством. Але відповідальність – це "тягар", що може лякати, від якого є спокуса ухилитись, але позбавитись його в умовах сучасної реальності все більше стає неможливим. Сучасна людина живе у миттєвостях, які швидко змінюють одна одну, що обумовлює постійну невизначеність, ризик, відчуття плинності. У таких умовах відповідальність стає необхідністю, якої неможливо уникнути. Людина приречена бути відповідальною, оскільки нереалізоване життя (нереалізований проект), неправильний вибір, неуспіх покладається на окремого індивіда, і це є його відповідальністю. Відповідальність є саме характеристикою людського буття, уникнути її просто неможливо.

Саме тому в контексті даного дискурсу повинне розглядатись питання стосовно того, що є більш дієвим детермінантом відповідальності: страх чи спокуса?

Проблема страху в історії філософії представлена багатьма концепціями, що розкривають різноманітні аспекти страху і залишаються актуальними в наш час. Даному питанню приділяли увагу Платон, Аристотель, Епікур, Лукрецій Кар, Епікур, стоїки, І. Дамаскін, Августин Блаженний, М. Монтень, Н. Макіавеллі, Ф. Бекон, Р. Декарт, Б. Паскаль, Б. Спіноза, Т. Гоббс, П. Гольбах, К. Гельвецій, І. Кант, Г.–В.–Ф. Гегель та інші. Проблема страху також була представлена в російській релігійній філософії.

Некласична філософія відіграла важливу роль у становленні проблеми страху, особливо необхідно

ззначити теоретичні погляди А. Шопенгауера, Ф. Ніцше та інших.

Значний вклад у вивчення проблеми страху був зроблений екзистенціалізмом та психоаналізом. Найбільш повно дана проблема представлена у роботах С. К'єркегора, М. Гайдеггера, Ж.-П. Сартра, А. Камю, К. Ясперса, а також З. Фрейда та його послідовників. Окремо зазначимо працю Л. Шестова, М. Бердяєва, В. Асмуса, В. Анца.

Проблема спокуси, в контексті, що нас цікавить, представлена в теоріях Ж. Ліповецької та Ж. Бодрієра. Дана проблема в межах філософського дискурсу представлена досить обмежено.

Особливе значення для нас мають погляди екзистенціалістів, оскільки вони ілюструють саме той вимір відповідальності (зв'язок відповідальності та страху), який цікавить нас у даному контексті.

Проблема страху віднайшла своє специфічне ґрунтовне відображення в екзистенціалізмі. Так, наприклад у своїй праці П. Тілліх стверджує, що екзистенціалізм – це філософія, мистецтво та література епохи двох світових війн і всюди проникливого страху, сумнівів та всезагальної втрати сенсу. Це прояв ситуації, що є нашою власною. Це вираження страху перед відсутністю сенсу існування та спроб прийняти цей страх у мужності бути собою [6]. Прийняти страх – це і є взяти на себе відповідальність за своє життя, бути автором. Саме цей аспект цікавить нас у даному контексті.

Темою екзистенціальної філософії стало те, що люди у ворожому світі не просто відчувають страх, але і протистоять йому. Страх в екзистенціальному сенсі – це не фізичний страх, а метафізичний жах, що є прозрінням. Тут важливий не психологічний зміст феномену страху, а його онтологічний сенс, який означає, що людині відкривається сутність буття, його безкраїсть.

Звернемося до поглядів С. К'єркегора, що розглядав емпіричний страх та метафізичний страх. Емпіричний страх завжди стосується чого визначеного. Людина, що відчуває емпіричний страх, пов'язана з речами та обставинами, серед яких знаходиться. У намаганні врятуватись від конкретної загрози вона здатна майже на все. Для метафізичного страху є характерним спокій, що сковує. Невизначеність метафізичного страху – це неможливість визначеності. На думку С. К'єркегора, метафізичний страх є формою переживання людиною “ніщо”, котре відкривається при переході від стану невинності як природного стану до стану провини як умови свободи [3]. Цей страх не можна зрозуміти, локалізувати, тому йому неможливо протистояти. Він характерний тільки для людини (оскільки вона усвідомлює власну смертність), але без нього неможливе істинне людське існування.

М. Гайдеггер продовжив розвивати ідею метафізичного страху С. К'єркегора. Страх у Гайдеггера виступає в якості екзистенціалу, оскільки через нього розкривається буттєва структура екзистенції, її конечність і неповторність. Страх відкриває перед екзистенцією її останню можливість – смерть [8]. Коли людина попадає в ситуацію приближення до “ніщо”, то в цей момент перед нею відкривається само-буття, це стан виходу зі звичних умов існування, людина немов

виривається із невласного життя, із занурення у повсякденність, вона знаходить саму себе, для неї відкривається сенс. У стані цієї відкритості людина бере на себе онтологічну відповідальність за автентичність власного життя.

Людське життя у повній мірі є потягом до творчого самоствердження та постійної загрози знищення тілесно-душевної екзистенції, стверджує П. Тілліх та намагається знайти вихід із ситуації тотального страху. Він визнає, що страх – це негативність, яку людина спроможна перетворити в позитивність. Замість того, щоб жити у постійному страху, необхідне самоствердження екзистенції – “мужність бути”. Це етичний акт, в якому людина самостверджується, протистоїть силам, що загрожують її тілесному та душевному буттю.

Тут доцільно також звернутися до ідей Ж.-П. Сартра, який стверджував, що людина, яка переживає страх, інстинктивно відчуває, як між минулим та майбутнім входить свобода чи “ніщо”. У нерелективних актах людина не усвідомлює це “ніщо”, яке відділяє сутність від вибору, а тому вона не відчуває страху. Людина може перекласти свою відповідальність на суспільство, на інших індивідів, на божественну необхідність, але це буде самообман [5]. Індивід не може уникнути повної відповідальності за вибір, вона все одно залишається присутньою.

Таким чином, переживання страху – це надзвичайно важкий процес, в якому людина залишається самотньою перед небуттям, завдяки чому стає можливим здобування екзистенції. Саме витримування страху є тим досягненням, що вимагається від людини, в якому реалізується її істинна свобода та сутнісне існування.

Важливе значення для нас у контексті аналізу проблеми відповідальності та засобів, які роблять можливим та дієвим заклик бути відповідальними, мають твердження Г. Йонаса про перевагу негативних прогнозів над позитивними (евристика страху). Так, Йонас зазначає, що футурологія водночас має бути й аксіологією. Її призначення – не збільшувати могутність людини, а контролювати цю могутність. Така футурологія-аксіологія може впоратися із цим завданням тільки тоді, коли разом із пізнанням виникатиме почуття, яке спонукатиме людину до певної діяльності або утримуватиме її від неї. Саме завдяки такому поєднанню з почуттям, яке відповідало б майбутньому стану людства, можна було б створити таку програму гуманізації природничо-наукового і технічного пізнання, яка через екстраполяцію в майбутнє поєднувалася б зі знанням про людину. Таким почуттям, яке відповідало б цим вимогам, є, на думку Йонаса, передусім страх.

Отже, еристика страху – це живе уявлення про те, що станеться, якщо ми будемо діяти певним чином, і це уявлення має жахати. Саме зі страху має виводитися наступна максима для наукових досліджень, економічної стратегії, виробництва і ринку, прийняття політичних рішень тощо, а саме – передбаченню неблага слід надавати більшої уваги, ніж передбаченню блага. Тому страх має бути покладений в основу публічного діалогу про те, що нам слід робити в сучасному складному суспільстві [2]. Зазначимо, що проблема страху вже була розглянута у зв'язку з

відповідальністю у ході зародження феномену відповідальності в первісних суспільствах.

Страх – це виклик, як на індивідуальному, так і на соціальному рівні. Прийняти страх за власне індивідуальне буття чи за буття в цілому – це взяти на себе відповідальність, хоча саме відповідальність і продукує цей страх, оскільки пов'язана зі свободою.

Але для того, щоб страх спонукав до відповідальності, в людині повинна бути присутньою деяка основа, вихідний пункт відповідальності. Можливо, це сама здатність до відповідальності як характеристика людини. Проте в умовах індивідуалізованого, персоналізованого суспільства страх, що базується на раціональних засадах за допомогою природничо-наукового та технічного пізнання, не є оптимальним варіантом заклику до відповідальності.

Суспільство постмодерну має інші пріоритети, не орієнтується на раціональність. В умовах сучасного світу, коли більшою мірою присутні приклади безвідповідальності, постає питання, як примусити людину бути відповідальною? На нашу думку, страх та примус не достатньо актуальні, відповідальність повинна зваблювати (спокушати). Страх не має впливу на людей, оскільки сучасний нарцисизм виникає в умовах відсутності трагічного нігілізму, виникає “танатократія”, примножуються екологічні катастрофи, але вони не породжують трагічного відчуття “кінця світу”. Як стверджує Ж. Ліповецькі, ми звикаємо до самого страшного, що смакується ЗМІ, пристосовуємося до умов кризи, що ніскільки не послаблює прагнення до благополуччя та приємного дозвілля.

Тепер володарює спокуса, бажання. Спокушення – особлива стратегія, що проникає на всі рівні суспільства постмодерну (політику, виробництво, сферу послуг, приватне життя), що проявляється у постійному акценті на “особистому бажанні” та “вільному виборі” індивіда. Сучасний стан суспільства призводить до всезагальної апатії, що є реакцією на багатство інформації, швидкість її отримання [4]. Це ставить під знак питання можливість існування колективної відповідальності.

На державному рівні відбувається розподіл та примноження соціальної відповідальності: посилення ролі асоціацій, кооперативів, місцевих колективів.

Відбувається процес персоналізації, новий спосіб організації та орієнтації суспільства, новий спосіб управління подіями – вже не шляхом тиранії деталей, а при мінімальному рівні суворості та максимальному рівні бажання. Навіть суспільні інститути орієнтуються на бажання [4]. Таким чином, формується певний тип світогляду, світосприйняття, де центральна роль належить спокусі.

Спокушення не має нічого спільного з обманним зображенням та відчуженням свідомості, стверджує Ліповецькі, воно являє собою те, що влаштовує наш світ, воно вносить у наше життя яскраві барви, екзотичні надії, створює умови, в яких кожен має можливість за власним розсудом визначити умови свого існування. Життя тепер відповідає епосі комбінацій, воно не має категоричних імперативів, його можна конструювати згідно з індивідуальними устремліннями. Спокушення – це холодне руйнування соціуму через

ізоляцію, що здійснюється не за допомогою грубої сили чи регламентації, а за допомогою гедонізму, інформації та відповідального ставлення. У таких умовах кожен повинен нести відповідальність за своє життя та оптимальним чином розпоряджатися своїм естетичним, емоційним, фізичним досвідом [4]. Спокушення не діє в умовах секретності, воно працює при наявності інформації, зворотного зв'язку, постійного освітлення соціального середовища подібно до інтегрального та всезагального стриптизу, стверджує Ж. Ліповецькі. У таких умовах страх не спрацьовує, тому що світогляд, що орієнтується на спокусу, не сприйнятливий до страху.

Як стверджує Ж. Бодріяр, реальність спокуси сьогодні переводиться у знаки, у спокусу, що складається з сигналів суб'єктивності. Спокуса – це панування над символічним всесвітом, тоді як влада – панування тільки над реальним всесвітом, це іронічна форма, що здатна обертатись, це простір гри та виклику. Спокуса ніколи не може бути вписаною в природний чи енергетичний лад, вона завжди приналежна до штучного, знакових та ритуальних форм. Саме тому найкрупніші системи виробництва та тлумачення неодмінно виключали її зі свого концептуального поля; саме ззовні спокуса продовжує переслідувати їх, загрожуючи їх існуванню. Спокуса завжди очікує на шанс зруйнувати божественний устрій, навіть трансформований у форми виробництва та бажання. Для всіх ортодоксій спокуса продовжує бути згубним елементом, закляттям та екзальтацією знаків в їх використанні. Будь-якому дискурсу загрожує неочікувана зворотність та поглинання у власних знаках, що не залишає навіть сліду сенсу [1].

Спокуса характеризується суверенністю, вона є гра та пристрасть, що належить до знакових форм; саме тому спокуса завжди торжествує, оскільки невизначеність та можливість обертання – основні її риси.

Згідно з Бодріяром, спокуса точно не належить строю реального, а також строю сили та силових відносин. Але саме тому вона обволікає весь реальний процес влади, а також виробництво саме своєю можливістю обертання.

Саме панування над символічним всесвітом є актуальним та дієвим у наш час. Ситуація змінюється, тепер вже не йде мова про виробництво, оскільки з самого початку виробництво означало не стільки виготовлення чогось, скільки дію, в результаті якої дещо стає видимим, з'являється. Виробництво, таким чином, означає насильну матеріалізацію того, що належить іншому устрою, а саме устрою тайни та спокуси. Завжди і всюди спокуса протистоїть виробництву [1]. Спокуса відповідальності в умовах світу невизначеності, плинності, постійних викликів є особливим дієвим закликком до відповідальності, оскільки спокуса не належить устрою реального, вона ніколи не належала устрою сили чи силових відносин, вона сильніше за це все. Спокушати означає вмирати як реальність та народжуватись у якості принади, при цьому стратегія спокушення – це стратегія принади. Відповідальність спокушає моментом ексклюзивності буття, руху до автентичності, можливістю породження сенсу.

У відповідальності є таємниця – розкриття істинного буття, що обумовлене викликами реальності. Таємниця відповідальності аналогічна таємниці смерті. Ж. Бодрийяр стверджує, що сам по собі виклик є спокусою. Виклик призводить до кінця всякого контракту, всякого обміну під керівництвом закону, все це він заміняє деяким пактом, вищою мірою умовним та ритуалізованим, зобов'язанням відповідати. Зважаючи на ідеї Ж. Бодрийяра, але уникаючи межових позицій, та екстраполюючи ідеї на рівень соціальних практик, можна розглядати відповідальність як породження спокуси виклику, що у свою чергу також є спокусою. Відповідальність мерехтить, породжує сенс буття в ситуації, інтегрує та розпорошує, перетворюється на своєрідну гру, що має силу спокуси. Це відбувається тому, що зростає необхідність творчої відповідальності, і це є відповідальність, перш за все, перед собою самим за реалізацію власного життєвого проекту, коли я є автором власного життя, а не просто відтворюю певні моделі, що стає також проблематичним в умовах сучасної реальності, оскільки моделі втрачають свою актуальність. Але ми не применшуємо ролі відповідальності перед іншими, відповідальності нас за майбутнє людство і перед ним. Підкреслимо, що відповідальність присутня в миттєвостях, у ситуаціях, які змінюють одна одну, в цих миттєвостях реалізуються певні соціальні практики, і відповідальність набуває такої характеристики як “мерехтіння”. Але кожний момент – це виклик, момент спокуси авторством в ситуації. Таким чином, спокуса є більш актуальним та дієвим заклик до відповідальності в умовах сучасної реальності. Але при цьому метафізичний страх, що є невід’ємною характеристикою людського буття, уходить в підґрунтя, в основу сприйняття світу людиною.

Список використаних джерел

1. Бодрийяр Ж. Соблазн / Ж. Бодрийяр; [пер. с франц. А. Гараджи]. – М.: Изд-во Ad Marginem, 2000. – 318 с.
2. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Г. Йонас; [пер. з нім. А. Єрмоленко, В. Єрмоленко]. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
3. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор. – М.: Республика, 1993. – 354 с.
4. Липовецкий Ж. Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме / Ж. Липовецкий; [пер. с франц. В.В. Кузнецова]. – СПб.: “ВЛАДИМИР ДАЛЬ”, 2001. – 330 с.
5. Сартр Ж. П. Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии / Ж.П.Сартр; [пер. с франц. В.И.Колядко]. – М.: Республика, 2004. – 639 с.
6. Тиллих П. Систематическая теология: в 3-х т. Т.1–2 / П.Тиллих; [пер. с нем. Т.Лифинцева, О.Газизова, В. Ошеров]. – СПб.: Университетская книга, 2000. – 463 с. – (Книга света; Университетская б-ка: Философия).
7. Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления / М. Хайдеггер; [пер. с нем. В.В. Библихин]. – М.: Республика, 1993. – 447 с.
8. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер; [пер. с нем. В.В. Библихин]. – Х.: Фолио, 2003. – 503 с.

References

1. Bodrijjar Zh. Soblazn / Zh. Bodrijjar; [per. s franc. A. Garadzi]. – M.: Izd-vo Ad Marginem, 2000. – 318 s.
2. Jonas G. Princyp vidpovidal'nosti. U poshukah etyki dlja tehnologichnoi' cyvilizacii' / G. Jonas; [per. z nim. A. Jermolenko, V. Jermolenko]. – K.: Libra, 2001. – 400 s.
3. K'erkegor S. Strah i trepet / S. K'erkegor. – M.: Respublika, 1993. – 354 s.
4. Lipovecki Zh. Jera pustoty. Jesse o sovremenom individualizme / Zh. Lipovecki; [per. s franc. V. V. Kuznecova]. –

SPb.: “VLADIMIR DAL’”, 2001. – 330 s.

5. Sartr Zh. P. Bytie i nichto: opyt fenomenologicheskoi ontologii / Zh. P. Sartr; [per. s franc. V. I. Koljadko]. – M.: Respublika, 2004. – 639 s.

6. Tillih P. Sistematiceskaja teologija: v 3–h t. T.1–2 / P. Tillih; [per. s nem. T. Lifinceva, O. Gazizova, V. Oshero]. – SPb.: Universitetskaja kniga, 2000. – 463 s. – (Kniga sveta; Universitetskaja b–ka: Filosofija).

7. Hajdegger M. Vremja i bytie: stat'i i vystuplenija / M. Hajdegger; [per. s nem. V. V. Bibihin]. – M.: Respublika, 1993. – 447 s.

8. Hajdegger M. Bytie i vremja / M. Hajdegger; [per. s nem. V. V. Bibihin]. – H.: Folio, 2003. – 503 s.

Myasnykova N. O., PhD, Associate Professor of Sociology and Social Work at the Private higher educational institution “Kharkiv Institute of Ecology and Social Protection” (Ukraine, Kharkiv), tala832007@mail.ru
Fear and temptation as determinants of responsibility (philosophical analysis)

The aim of the article is the analysis and comparative characteristics of fear and temptation as a determinant of responsibility within the philosophical discourse. In the article there is being analyzed the essence of the fear phenomenon in existential philosophy with extrapolation to the realities of the present. It is stated that to take the fear, that is to take the responsibility for one's own life, to be an author. As the experience of fear is a very hard process, in which a person remains alone in front of nothingness, this feature makes possible the acquisition of existence. The particular attention is paid to the ideas of Mr. H. Jonas regarding the heuristics of fear. There is being presented the analysis of the essence of temptation in postmodern philosophy. It is noted that in postmodern society the responsibility must seduce in order to be effective. It is concluded that it was temptation in conditions of uncertainty, fluidity of the world, permanent challenges, which is especially powerful determinant of responsibility, because the temptation does not belong to the ranks of the real, it never belonged to the field of strength and power relations, it is stronger than all of it. Responsibility seduces with the moment of exclusivity of being, with the movement to the authenticity, with the possibility of generating meaning.

Keywords: fear, temptation, responsibility.

Мясникова Н. А., кандидат философских наук, доцент кафедры социологии и социальной работы, Частное высшее учебное заведение “Харьковский институт экологии и социальной защиты” (Украина, Харьков), tala832007@mail.ru

Страх и соблазн как детерминанты ответственности (философский анализ)

Целью статьи является анализ и сравнительная характеристика страха и соблазна как детерминант ответственности в рамках философского дискурса. В статье осуществлен анализ сущности феномена страха в экзистенциальной философии с экстраполяцией на реалии современности. Указано, что принять страх – это и есть взять на себя ответственность за свою жизнь, быть автором. Поскольку переживание страха – это весьма тяжёлый процесс, в котором человек остаётся одиноким перед небытием, благодаря этому становится возможным обретение экзистенции. Особое внимание уделено идеям Г. Йонаса относительно эвристики страха. Представлен анализ сущности соблазна в постмодернистской философии. Отмечено, что в обществе постмодерна ответственность должна соблазнять, чтобы быть действительной. Сделан вывод, что именно соблазн в условиях неопределённости, текучести мира, постоянных вызовов является особым действительным детерминантом ответственности, поскольку соблазн не принадлежит строю реального, он никогда не принадлежал области силы и силовых отношений, он сильнее всего этого. Ответственность соблазняет моментом эксклюзивности бытия, движения к аутентичности, возможностью порождения смысла.

Ключевые слова: страх, соблазн, ответственность.

* * *

УДК 130.122

Башкесва О.М.

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, ДВНЗ “Український
державний хіміко-технологічний університет”
(Україна, Дніпропетровськ), iv.ishchenko@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИМВОЛІВ У ПЕРІОД “МЕНТАЛЬНИХ РЕВОЛЮЦІЙ”

Досліджуються особливості функціонування символів як основного способу подання архетипу, зокрема солярної символіки, в сучасних умовах. Показано, що зміни ментальних моделей сучасної людини у період “ментальних революцій” проявляються у вигляді символів, які стають активними факторами соціальних трансформацій. Актуалізуються базові архетипи, серед яких – солярний архетип, що пов'язано з пошуком відповідності “старих” і